

del segle XIX. No cal dir com és recomanable la seva lectura i especialment a tots els sabadellencs interessats a escatir la polèmica personalitat de Fèlix Amat, un insigne sabadellenc a cavall dels segles XVIII i XIX.

Miquel Batllori, en la presentació del llibre de Ramon Corts, ens en fa un eficient elogi dient-nos: «*El present llibre, fruit d'acurades i serenes recerques, ha desmuntat mites, i ha ajudat també a rellevar les paradoxes humanes i doctrinals d'un dels més alts eclesiàstics catalans de la fi del set-cents i del començament del vuit-cents. Els historiògrafs, doncs, d'ambdós segles hauran de restar-li'n pregonament agraïts.*»

I, per acabar, sols em queda una cosa a dir, referent al llibre: llegiu-lo!

JOAN ALSINA I GIRALT

Josep M. BENAUL, Jordi CALVET i Esteve DEU, (eds.) *Indústria i Ciutat. Sabadell. 1800-1980* (Barcelona, Fundació Bosch i Cardellach i Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994), 328 p.

Dins i fora de la ciutat era conegut en els cercles acadèmics, el fet que l'Arxiu Històric de Sabadell havia alimentat, en les darreres dècades, la realització del voltant d'una desena de tesis doctorals i treballs de recerca de molta anomenada. Mancava, però, un balanç de conjunt de la investigació en història contemporània duta a terme i donar-la a conèixer a la ciutat. Aquests han estat, de ben segur, alguns dels objectius prioritaris que es va plantejar la Fundació Bosch i Cardellach en organitzar el curs *Sabadell. 1800-1980. Història d'una ciutat industrial* en el darrer trimestre de 1993, i fruit d'aquestes jornades és aquest llibre editat per Josep M. Benaül, Jordi Calvet i Esteve Deu. Amb el que no comptaven els organitzadors i els editors era que allò aconseguit depassaria àmpliament els objectius proposats.

De fet, la lectura d'*Indústria i Ciutat. Sabadell. 1800-1980* suggereix conjuntament tres idees fonamentals.

En primer lloc, l'obra desprèn un clar exemple de recerca compaginada en col·laboració, concretament pel que fa a l'estudi de la industrialització i l'especialització llanera de la ciutat. Aquest aspecte no pot menystenir-se, atès que no és d'estranyar que sigui en bona part per aquesta raó que la part del llibre dedicada a la indústria sigui precisament una de les més ben precisades analíticament.

D'altra banda, els resultats de la investigació sobrepassen la pròpia història de Sabadell. Tal com esmenten els editors, la ciutat ha estat sovint escollida com a «laboratori» per

tal d'explorar distintes hipòtesis de la modernització de les ciutats mitjanes catalanes en la seva història contemporània. Emperò, l'especialització de la indústria tèxtil llanera a la ciutat durant el procés d'industrialització, la mobilitat política i humana, així com les continuïtats del poder municipal presenten trets propis i específics sabadellencs, que tenen rellevància en el context històric català. Al mateix temps, gràcies a *Indústria i Ciutat* actualment podem conèixer de manera més acurada l'experiència de la industrialització catalana.

L'aportació dels diferents autors es concreta en tres àmbits temàtics força definits –1. la indústria; 2. les estructures socials, la població i l'espai, i 3. el poder local, les actituds polítiques i els moviments socials– que presenten en comú la utilització majoritària de documentació inèdita. En conjunt, cal reconèixer un cert biaix vers la investigació de la industrialització tèxtil que possibilita comprendre tant el perquè de l'especialització llanera de Sabadell, la diferent estructura empresarial en relació a Terrassa (que arrenca d'estructures socials i polítiques força diferenciades), el creixent protagonisme d'aquest subsector industrial sabadellenc dins l'àmbit estatal a cavall entre el segle XIX i XX, la seva evolució i el paper que ocupa actualment. Pel que fa al paper actual de la indústria tèxtil llanera a Sabadell i la seva aposta per la qualitat del producte, el balanç del que ha estat la reconversió industrial llanera que ofereix M. Casals és, com admet la mateixa autora, quasi forçadament optimista. El cost que suposà la crisi industrial llanera en termes de capital humà que segà la trajectòria laboral de més de deu mil treballadors i treballadores (cosa que significà que una quarta part de la població sabadellenca se'n veié directament afectada), molts dels quals foren abocats a l'economia submergida, no és en cap cas menystenible.

La segona i la tercera part del llibre són en canvi més desiguals i fins i tot desconnexes, ja que no mantenen l'harmonia de la part dedicada a indústria, tot i que aquesta darrera sigui feta amb enfoc metodològics distints.

Curiosament, E. Camps i G. Ranzato, partint de concepcions urbanes del Sabadell del segle XIX força dispars, tot i que no radicalment contradictòries, que van des de la ciutat fabril fumejant a les cases amb hortet, arriben a emfasitzar (tant en l'àmbit de l'estructura social i familiar, en el cas de la primera autora, com en el marc polític per part de Ranzato) que cal remarcar les «inèrcies» i les «continuïtats» en l'evolució històrica decimonònica.

I aquí arribem a una qüestió de debat encobert. La visió que ens ofereixen J.M. Benaül i E. Camps pel que fa a l'estructura fabril i empresarial de Sabadell a meitat del segle XIX és estructuralment divergent: al predomini de l'empresa tèxtil llanera de modestes dimensions que optà per «fabricar

qualitat i, per tant, per a pocs» —que assenyalava J.M. Benaül—, E. Camps hi oposa una visió molt més rupturista, de procés de modernització tècnica ràpida amb fabricants que mantenen extenses xarxes comercials, com és el cas de P. Turull. És difícil destriar d'aquests historiadors la visió més pròxima al que fou la realitat. Tot i així, també és cert que en cas d'optar per la segona interpretació és difícil explicar com Sabadell, especialitzant-se en el teixit de llana de qualitat, pogués dur a terme tan ràpidament la modernització de l'aparell productiu, en el sentit que ambdós autors admeten que el treball qualificat és especialment rellevant en aquest tipus de producció industrial. Així mateix, el cas de P. Turull presenta trets propis difícilment extrapolables al conjunt de l'empresariat llaner sabadellenc d'aleshores.

Pel que fa al darrer flux migratori meridional a Sabadell, A. Puig ens apropa a l'experiència viscuda per la immigració en un barri de Sabadell basant-se en la història oral i, en fer-ho, permet introduir-nos al tema, tot i que no l'esgota. La qüestió és que el barri escollit —Torre-romeu— té unes característiques massa concretes com perquè part de les seves conclusions siguin generalitzables, ni de bon tros, als altres barris sabadellencs que han experimentat aquest fenomen durant el franquisme. La radicalització laboral i social dels immigrants respecte als autòctons que es presenta a partir del cas de Torre-romeu és exagerada (de fet cal recordar que la immensa majoria de la població sabadellenca era i és assalariada, sigui quin sigui el lloc de naixement), tot i que és interessant l'argument que sosté l'autora sobre la importància de

la forma d'emigrar en la integració dels immigrants meridionals a Catalunya.

En l'àmbit del marc polític, Manuel Marín i S. Balfour ens presenten, sota un enfoc excessivament descriptiu i preconcebut, alguns aspectes de les actituds polítiques a Sabadell, sense subratllar la importància de les continuïtats polítiques i el seu paper. Aquest buit queda cobert parcialment en la interpretació que ofereix Martí Marín sobre la relació entre el govern municipal i les actituds polítiques a Sabadell durant el franquisme.

Els avanços realitzats són prou nítids com per deixar entreveure alguns dels reptes temàtics pendents. De fet, algunes de les hipòtesis realitzades en aquests treballs estan estretament lligades al moment que es formularen. Actualment, la indústria tèxtil llanera ocupa un lloc significatiu però reduït dins el *modus vivendi* de la ciutat; per tant, fóra necessari analitzar la crisi tèxtil a partir de la documentació empresarial inèdita i endegar tant l'estudi retrospectiu de la indústria metal·lúrgica, l'anàlisi del desenvolupament del comerç i els intercanvis, com la interdependència de la xarxa urbana. A més, hi ha alguns tipus de temes als quals el marc local ofereix un lloc idoni per explorar-los. Les modificacions dels hàbits de consum, l'experiència de la immigració durant el segle XX i els lligams entre la mobilitat interna i les actuals xarxes estiuenques des de Sabadell arreu del Principat en són només alguns exemples.

MONTSERRAT LLONCH CASANOVAS